

הארץ, עמוד הדעות, 16 בינואר 1996

[הדפס](#)[חזרה לתוצאות
חיפוש](#)

עד לפני זמן לא רב היה הגבול בין ישראל לשכנותיה אחד הדברים היציבים ביותר בתפיסת העולם של הישראלים. גבולות המדינה היו מהות פיסית ברורה, חדה כתער, בלתי חדירה, סופית ומאיימת. הם ביטאו שאלות חיים ומוות, סימנו היכן נגמר הטוב ואיפה מתחיל הרוע, הפרידו בין כל האוהבים שכאן לכל האויבים מנגד, תחמו את המודרני מהפרימיטיבי, את שוחרי הקדמה מהאכזרים צמאי הדם. מוסד טוטלי מטבע הדברים, ההגדרות הבוטות והנושאים הקיומיים העצימו את חשיבות הגבול מחוץ לכל פרופורציה וחרתו אותו היטב בתודעה ובלבבות. כל ילד ידע את מהלך הקו על המפה, ובחלק מהמקומות את ביטוייו בשטח. הגבול היה מוסד טוטלי שגזר תנאי קיום יום יומיים, וסדרה אין סופית של מושגים מובנים מאליהם. ב-1996 עומדת ישראל לפני קונצפציות גבול מגוונות, כולן שונות באופן רדיקלי מהיציבות הקשוחה של פעם. גבול הלבנון נפתח בכל בוקר לאזרחים בכיוון אחד, ולכוחות צבא בכיוון הנגדי. הדיונים המתמשכים עם סוריה הופכים את קו הגבול עמה לשכיב מרע, יציר זמני, מכשול או מכשיר, יותר ממטרה. הגבול עם ירדן עומד להפוך לגבול הנורמלי הראשון בין ישראל לאחת משכנותיה, ובעקבותיו יילך אולי סוף סוף גם גבול מצרים. המציאות המתגבשת בעקבות הסכמי אוסלו, כשסוחרים פלשתינאים בערי התפר מצטופפים במדרכות וממתנינים לקליינטורה הישראלית ופועלי השטחים ממשיכים לנהור לעבודה בישראל, כבר משנים את מעמד הגבול המזרחי. מארץ לא נודעת בעבר ישראלים - לבד ממילואימניקים וממתנחלים - הולכת הגדה המערבית והופכת ל"הינטרלנד" כלכלי לגיטימי שיוצק בקו הירוק משמעויות חדשות. מי שדבקים בקונצפציות הישנות של הגבול ממשיכים לחלום על הפרדה הרמטית בין ישראל לפלשתין העתידית. אחרים, כולל רבים בצמרת השלטון בישראל, יודעים כבר לזהות שמה שיהיה אינו מה שהיה. שהדינמיקה והחיים שנוצרים לאורך הגבולות ומשני צדיהם בונים מציאות לא צפויה. חלק מהם כבר מבינים אולי שתפקידם של הפוליטיקאים יצטמצם בעתיד הקרוב לזיהוי המגמות בשטח קרוב ככל האפשר לפני התהוותם והמצאה בעוד מועד של מערכות חוקים והסדרים שיאפשרו לאזרחים חיים מתוקנים. מעניין שהשינויים בתפיסת הגבול בישראל מתרחשים במקביל - אם כי בלי השפעת גומלין כלשהי - לצמיחת מה שקרוי השיה הטרו-לאומי, מרכיב לא מבוטל בחשיבה החברתית הפוסט-מודרנית. החלוקה המסורתית של הגלובוס ליחידות מדיניות ברורות ובהירות שבתוך כל אחת מתקיימת חפיפה מלאה בין טריטוריה, חברה, תרבות ומדינה, מתגלה כיום כרצופת סתירות ובעיות. על פי החלוקה הזו, המצב התקין הוא מדינת הלאום המודרנית: המיעוט האתני, או ריכוז המהגרים מעבר לים, או - במקרים של מדינות באסיה או באפריקה, אחרי קבלת העצמאות החדשה שלהן - אפילו מעבר לגבול הסמוך, לא היו אלא "רעש במערכת". השיה הטרו-לאומי מתמקד דווקא במיעוטים אתניים, במהגרים, ברעיון התפוצה ובאזורי הגבול. אלה מועברים מהשוליים למרכז, ונתפסים כמצבים המייצגים נתחים משמעותיים של הקיום האנושי. לא מדובר רק בתרגיל סטטיסטי שמוכיח שמאות מיליונים אינם עונים בקלות להגדרה של אזרחי מדינת לאום הומוגנית, אלא בהכרה שעצם ההגדרה של המצב ה"תקין" אינו אלא הפשטה כוללת של מצבים מורכבים פי כמה. מקרי הגבול - בני הכלאיים התרבותיים, הכלכליים, החברתיים - אשר חיים "בין התפרים" אינם עוד רעש במערכת. הם מייצגים נאמנים של ההיסטוריה האנושית כולה, ההולכת ונחשפת, באדיבות הניידות התעסוקתית וטכנולוגיית התקשורת, כמורכבת ומסובכת הרבה יותר משהיה נראה לעין. רק כוחה האידיאולוגי האדיר של הלאומיות יכול היה להסתיר מהעין זמן רב כל כך את הפערים והסדקים אשר היו תמיד במיתולוגיות ההומוגניות שקבוצות מספרות לעצמן על עצמן. הסתרת הפערים הללו איפשרה ומאפשרת את חיזוק אשליית הסולידריות של החיים החברתיים, וממילא את ביצור הגבולות. הדינמיקה המהירה בין ישראל לשכנותיה, כולל פלשתין העתידית, אשר כרוכה בהגדרה מחודשת של מצב הגבול, מתרחשת במקביל להתפתחות החשיבה על אודות הטרו-לאומיות, אך במנותק ממנה. בין הדינמיקה לחשיבה קשה להתנבא היכן בדיוק יתרחש המפגש בין הדינמיקה בשטח לחשיבה התיאורטית, ומה יהיה טיבו. האם עשויות התבניות האינטלקטואליות החדשות לקדם במשהו את טיפול המערכות המדיניות במצבים המשתנים שעוד נכוננו? האם העובדה שלפחות במקרה של הפלשתינאים מתגבשת בצד אחד של הגבול מדינה צעירה, שופעת אדרנלין לאומי עיוור, תדון את שני הצדדים להתנהג על פי דפוסי הלאומיות הישנים, עם קווי גבול קשיחים? או, לחלופין, האם המצב הדינמי, ודווקא העדר הפתרונות המסורתיים, יאפשרו בדיקה בהירה ויעילה יותר של ההגדרות הישנות לנוכח המצבים המשתנים?

